

Klasik Nusayrî Metinlerinde Mezhebe Giriş: Dini Eğitim ve Amcalık Geleneği

The Process of Initiation into the Sect in Classical Nusayrî
Texts: Religious Education and Unclehood Tradition

Reyhan ERDOĞDU BAŞARAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri
Bölümü, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim
Dalı, Ankara, Türkiye

ÖZ

Gâli fırkalar içinde tasnif edilen Nusayrîlik'te mezhebe kabul süreci "Dini Eğitim" (التعليم الدینی) kapsamın-
da değerlendirilmiştir. Bâtinî bilginin, mezhebe özgü sırların, duaların ve uygulamaların öğretildiği bu
eğitim süreci muayyen vakitlerin tayin edildiği sistematik ve planlı bir eğitim ile tamamlanmaktadır.
Bu eğitim sürecini tamamlamamış bireylerle paylaşılmayan mezhebi sır (Ma'nâ-İsim-Bâb), yalnızca
dini eğitim sürecine kabul edilmiş, ergenlik çağına ulaşmış ve aldığı eğitimi başkalarıyla paylaşmaya-
cağına dair güven duyulan erkek çocuklara aktarılmaktadır. Birey bu eğitim sürecinde belirtilen aşā-
maları usulüne uygun bir şekilde tamamladığında iman sahibi bir Nusayrî olarak kabul edilir ve bātınî
ilmin zikredildiği meclislerde bulunabilir. Şeyh ile mürid arasında manevî bir bağın tesis edilmesi il-
kesine dayanan bu eğitim süreci, Şurbu's-Sâr (sâr'ın içilmesi), ta'lik (bağlanma), ve tefakkuh (derin bilgi
edinimi) olarak adlandırılan aşamalardan oluşmaktadır. Şeyh ile mürid arasında kurulan bu manevî
bağ, mecazi olarak evlilik akdine benzetilmiş ve bu bağa ilişkin düzenlemeler, evlilik hukukunun temel
prensipleri esas alınarak şekillendirilmiştir. Kitabu'l-hâvî fî ilmi'l-fetâvî, Kitabu'l-meşyeha ve et-Ta'lîmü'd-
dînî'de bu eğitim süreci ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Bu makale, Nusayrî mezhebine kabul
sürecini, klasik Nusayrî literatüründe yer alan veriler doğrultusunda detaylı bir şekilde incelemeyi he-
delemektedir.

Anahtar Kelimeler: Mezhepler Tarihi, Nusayrîlik, Dini Eğitim, Amcalık, Sırrın Gizlenmesi.

ABSTRACT

In Nusayrism, categorized among the Ghulat sects, the process of initiation into the sect is regarded
as part of Religious Education (التعليم الدینی). Through this educational process, bātınî knowledge, se-
ct-specific secrets, prayers, and practices are taught within a systematic and structured framework.
The sect's secrets (Ma'nâ-İsim-Bâb), strictly withheld from individuals who have not completed this
educational process, are shared exclusively with male youths who have reached maturity, been formal-
ly admitted into the educational process, and are trusted to uphold the secrecy of the knowledge. Once
an individual successfully completes the prescribed stages of this education, they are acknowledged as
a devout Nusayrî and permitted to participate in assemblies where bātınî knowledge is discussed. The
educational process, centered on the establishment of a spiritual connection between the sheikh and
the disciple, includes the stages of shurb al-sâr (consumption of the sâr), ta'liq (spiritual attachment),
and tafakkuh (deep understanding). This spiritual bond between the sheikh and disciple is metapho-
rally compared to a marriage contract, with its associated regulations modeled on the principles
of marital law. Kitāb al-Hāwî fî 'Ilm al-Fatāwî, Kitāb al-Mashyakha, and al-Ta'lîm al-Dînî give extensive
details about this educational process. This article seeks to thoroughly analyze the initiation process
into Nusayrism, based on data derived from classical Nusayrî literature.

Keywords: History of Sects, Nusayrism, Religious Education, Unclehood Concealment of Secrets.

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Reyhan ERDOĞDU BAŞARAN
E-mail: reyhannerdogdu@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 24.09.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 16.04.2025
Yayın Tarihi/Publication Date: 18.04.2025

Atf: Erdoğan Başaran, Reyhan. "Klasik
Nusayrî Metinlerinde Mezhebe Giriş: Dini
Eğitim ve Amcalık Geleneği". *İlahiyat Tet-
kikleri Dergisi* 63/1 (Nisan 2025), 71-83.

Cite this article as: Erdoğan Başaran,
Reyhan. "The Process of Initiation into the
Sect in Classical Nusayrî Texts: Religious
Education and Unclehood Tradition".
Journal of İlahiyat Researches 63/1 (April
2025), 71-83.

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-NonCommercial-
NoDerivatives 4.0 International License.

GİRİŞ

3/9. yüzyılda Muhammed b. Nusayr en-Nümeyrî/en-Nemirî (öl. 270/883) liderliğinde ortaya çıkan Nusayrîlik, Gâlî fırka-lar içinde sınıflandırılmaktadır.¹ İtikadî, fikhî², tasavvufî³ ve felsefî⁴ mevzuların bâtın ilmi dikkate alınarak izah edildiği bu mezhebin mensupları daha ziyade Suriye, Lübnan ve Türkiye topraklarında varlık göstermektedirler. 3/9. yüzyıldan günümüze bulunmuş olduğu topraklardaki dini, sosyal veya siyasi pozisyonu sebebiyle Nemiriyye/Nümeyrîyye, Hasîbiyye, Nusayriyye, Aleviyye, Fellah, Arap Uşağı, Nusayrî-Alevîler, Arap Alevîleri, Şii Alevîler ve Ca'ferî Alevîler⁵ gibi farklı isimlerle isimlendirilmişlerdir.⁶ Klasik Nusayrî eserlerde Alevî isminin kullanıldığına yönelik örnekler de söz konusudur. Ancak metinlerde "Guddas el-İşareti'l-Aleviyye"⁷ "Üşîru el-İşarete'l-Muhammediyye ile'z zati'l-Aleviyye"⁸, "Ke'l Aleviyyin, Hasaniyyin ve Hüseyniyyin"⁹ örneklerinde de görüldüğü gibi Ali'ye tabi olan, Ali'ye ait olan ya da Ali'nin soyundan gelenler anlamlarında bir kullanım söz konusudur. Bu, topluluğun muayyen bir cemaat olarak kendilerini tanımlamaları anlamında kullanılan bir tabir değildir. Güncel çalışmalarda ise Alevî ve Nusayrî isimlerinin her ikisinin de kullanımı söz konusudur. Nusayrî geleneğinden gelen âlimlerin yayımladığı güncel çalışmalarda zaman zaman Nusayrî kavramının kullanıldığı görülmektedir.¹⁰ Belirtilen tüm bu bilgiler dikkate alınarak, herhangi bir isim karmaşasına sebebiyet vermemek adına bu çalışmada Nusayrî ismi tercih edilmiştir.

Nusayrî geleneğinde bâtınî ilmin ve mezhebi pratiklerin öğrenilmesi şer'i kuralların tayin edildiği "Dini Eğitim" (التعليم الدینی) süreci kapsamında gerçekleşmektedir. Bu eğitim süreci, müridin Nusayrî cemaatin bir ferdi olarak yeniden doğuşunun aşama aşama nasıl gerçekleştiğini ortaya koyması açısından önemlidir. Klasik Nusayrî metinlerinde detaylı bir şekilde izah edilen bu eğitim sürecinde şeyh ile mürid arasındaki manevi birliktelik metaforik bir anlatımla karı-koca arasındaki hukuki ilişkiye benzetilmiştir.¹¹ Bu bağlamda mezhebe kabul süreci nikah akdine benzetilmiştir. Zira müridin şeyhine bağlanması süreci nikah akdinde olduğu gibi bağlılık ve itaati gerektirir. Bir şeyhe bağlanma durumu, evlilik akdine benzetilerek, hamilelik, emzirme, boşanma, iddet, mut'a nikahı, cariyelik ve zina gibi hususlarda İslam'da vaz edilen ölçüler dikkate alınarak izah edilmiştir. Bu durum metinlerde şu şekilde aktarılır: "Dokuz ay sonra efendisine Düstur'u"¹² vermek için döner. Artık mürid kocasına tabi olan bir kadın gibidir. Şeyhini bırakamaz. Ancak şer'i boşanma ve dini akdin feshi ile bir boşanma (şeyhinden ayrılma) söz konusu olabilir. Hatta burada, boşanan bir kadının iddet süresi gibi dini bir iddet [üç ay] vardır. Bu süre bittikten sonra başka bir şeyhten ilim alabilir."¹³

- 1 Gulât oluşumları ile ilgili detaylı bilgi için bk. Muhammed b. Abdülkerîm eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal*, ed. Emir Ali Mehna-Ali Hasan Faur (Beyrut: Daru'l-Marife, 1993), 1/ 203-221; Ebû'l-Hasan Ali el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve'htilâfû'l-musallîn* (Beyrut: y.y., 1980), 66-87; Mehmet Saffet Sarıkaya, *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2021), 169-200; Ali Avcu, *İslam'ın İlk Marjinalleri: Gulat-i Şia* (Ankara: Fecr, 2020).
- 2 Fikhî hususlarla ilgili en detaylı bilgi sunan risale, şeyhler için yazılan *Kitâbu'l-Meşyeha* isimli eserdir. "Kitâbu'l-Meşyeha", *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Kitâbu'l-Aleviyyîn el-Mukaddesîn*, thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî (Lübnan: Dâr li'eccl'l-Marife, 2008), 9/141-230.
- 3 7/13. yüzyılın önde gelen Nusayrî âlimlerinden olan Hasan bin Hamza eş-Şirâzî'nin neşretmiş olduğu *Kitâbu't-Tenbih* bu konuda dikkate alınması gereken eserler arasındadır. Zira o bu eseri ile Nusayrî felsefesini İbn Arabî'nin öğretileriyle uzlaştırmıştır. Hasan b. Hamza eş-Şirâzî, "Şerhu Kitâbi't-Tenbih", *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Şerhü Kitâbi't-Tenbih*, thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî, 10. (Lübnan: Dâr li'eccl'l-Marife, 2014).
- 4 Bu husus ile ilgili öne çıkan çalışmalarından biri *Kitâbu'l-Yûnan* isimli Allah'ın zâtı, zuhuru, keyfiyeti, varlığının anlamı ve dünya alemine tecellisi konuları ile birlikte Hz. Musa dönemi ve sonrası Yunan filozoflarının da görüşlerini ihtiva eden risaledir. "Kitâbu'l-Yûnan", *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Kitâbu'l-Aleviyyîn el-Mukaddesîn*, thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî, 9/231-358. (Lübnan: Dâr li'eccl'l-Marife, 2008).
- 5 Güncel bazı çalışmalarda Nusayrîliğin Ca'feriyye veya İmamîyye olarak tanımlandığı görülmektedir. Nusayrîlerin İmamî ve Ca'ferî oldukları vurgusu net bir şekilde ilk olarak darbe sonrası Suriye Arap Cumhuriyeti ve Lübnan Cumhuriyeti'nde önde gelen Nusayrî ve Şii 80 âlimin imzaladığı "Beyânü akideti'l-Müslimin el-'Aleviyyîn" isimli metin ile gerçekleştirilmiştir. "Alevîler-Şii Ehl-i Beyt" ifadesi ile başlayan metinde, "Alevîler ve Şii'ler, 'İmamîyye' ve 'Ca'feriyye' gibi eş anlamlı kelimelerdir, çünkü her Şii Alevî'dir ve her Alevî de Şii'dir." ifadesi yer almaktadır. Münir eş-Şerîf, *el-Müslimün el-Aleviyyîn: Men hüm ve eşne hüm*, (Beyrut: Müessesetü'l-Belâğa 1994), 9-30. Abdurrahman el-Hayyir, Nusayrîliği Usûlî İmâmîlik bağlamında ele alarak, bu iki gelenek arasında bir bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bk. Ahmet Sonay, "Çağdaş Nusayrî Âlimlerden Abdurrahmân el-Hayyir: Hayatı, Eserleri ve Görüşleri", *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 4/1 (2021), 154-172.
- 6 Nusayrî topluluğun zaman içinde hangi isimler ile isimlendirildiği noktasında detaylı bilgi için bk. Halil İbrahim Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik", *Ortadoğu Yılığ* (2011), 582-583; Ahmet Bağlıoğlu, *Nusayrîliğin Teşekkül Süreci, İnanç ve Ritüelleri* (Ankara: Ankara Okulu, 2024), 19-24; Aytekin Şenzybek, *Nusayrîlik, Teşekkül Süreci ve Öğretileri* (Konya: Palet Yayınları, 2023), 19-35; Omar A. M. Shannak, *Nusayrîliğin Alt Kolları* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 4-9; Topluluğun Nusayrî ya da Alevî şeklinde isimlendirilmesi konusu farklı çalışmalarda da irdelenmektedir. M. Cevad Meşkur – H. G. İsfahanî, "Suriye'de Alevîler (Nusayrîler)", çev. Şahin Ahmetoğlu, *Turkish Journal of Shiite Studies* 1/2 (2019), 358-364.
- 7 "Alevî aşaretin ritüeli", "Fıkhu'l-Kâmer", *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Kitâbu'l-Aleviyyîn el-Mukaddesîn*, thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî (Lübnan: Dâr li'eccl'l-Marife, 2008), 9/29.
- 8 "Muhammedi işaret ile zat-ı Ali'ye işaret ediyorum", "Fıkhu'l-Kâmer", 9/34.
- 9 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/80.
- 10 Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî, "Takdim", *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Şerhü Kitâbi't-Tenbih* (Lübnan: Dâr li'eccl'l-Marife, 2014), 10/5.
- 11 Şeyh ile mürid arasında bâtınî bilginin aktarıldığı manevi bir birliktelik söz konusudur. Fiziksel bir yakınlık söz konusu değildir.
- 12 *Düstur*, *Kitâbu'l-Mecmû* olarak da bilinmektedir. Klasik metinlerde daha ziyade *Düstur* olarak verilen bu metne Şimaliyyûn taifesi *Mecmû* ismini vermiştir. *Kitâbü'l-bakûrû's-Sülaymâniyye* içinde de *el-Mecmû*'ya yani kuzeylilerin metnine yer verilmiştir. Süleymân el-Adanî, *Kitâbü'l-bakûrû's-Sülaymâniyye fi keşfi esrârî'd-diyaneti'n-Nusayriyye* (Kahire: y.y., 1990).
- 13 Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî, "et-Ta'limü'd-dîn", *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Kitâbu'l-Aleviyyîn el-Mukaddesîn* (Lübnan: Dâr li'eccl'l-Marife, 2008), 9/11.

Türkçe’de daha ziyade amcalık¹⁴ geleneği olarak anlatılan bâtinî sırların öğrenciye aktarıldığı mezhebe kabul süreci, bu süreçte verilen eğitim, öğrenilen dua ve sûreler ve kabul aşamaları Nusayrî itikadına has olan “sırrın nakli” olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte yer alan her bir husus ise bâtinî anlamı söz konusu edilerek [ve zaman zaman bu bâtinî anlamın Nusayrî inancında derinleşmemiş bireyler tarafından anlaşılamayacağı vurgusu yapılarak] izah edilmektedir. Bu eğitim süreci, sâr içme (شرب السار) başlığı altında verilen aşama ile başlar. Öğrencinin mezhebi sırları almaya yetkin olup olmadığının da ölçüldüğü bu aşamadan sonra “Ma’nâ-İsim-Bâb” sırrının aktarılacağı ta’lik (التعليق) adı verilen yedi ile dokuz ay sürmesi beklenen eğitim süreci başlar. Ta’lik’i başarılı bir şekilde tamamlayan mürid, imam, nakib, necib ve şahitlerin önünde sırrı ifşa etmeyeceğine yemin ettiği semâ’ (سماع) adı verilen bir tören ile eğitim sürecini tamamlamış olur. Ta’lik’ten sonra başlayan ve Nusayrî inancında derin bilgi edinme yani tefakkuh (التفقه) olarak adlandırılan süreç ise bir çocuğun annesinden süt emmesi durumuna benzetilmiştir ve süresi tam olarak iki yıldır. Bu sürenin iki yıl ya da daha az olma durumu ise öğrencinin azmine ve çabasına bağlı olarak değişebilir. Nusayrî itikadında, ilimde derinleşmemiş her bir bireyin ilmi ve bilgi düzeyi ise “Ve Allah sizi, annelerinizin karınlarından siz hiçbir şey bilmezken, çıkardı”¹⁵ ayeti delil gösterilerek anne karnından yeni doğan bir bebek ile eş değer olarak değerlendirilmiştir. Nusayrî geleneğinde sır (bâtinî bilgi) yalnızca bu eğitim süreci çerçevesinde bir bireye aktarılabilir. Şeyh ile mürid arasında şahitler huzurunda kurulan akdin dışında sırrın paylaşılması durumu ise zinaya benzetilmiştir. Sırrı bu şekilde elde eden kişi ve sırrı paylaşan bireyin durumu ise zânînin durumu gibi değerlendirilmiştir.¹⁶ Bu durum, eğitim sürecinin, tüm dinamiklerini bâtinî ilmi üzerine inşa eden Nusayrîliğin, bâtinî ilminin nesilden nesile aktarılması konusunda sistematik ve planlı uygulama sahasına sahip olduğunu gösterir niteliktedir.

Sırrın korunması ve sırrın öğrenciye aktarılması konusunda ise Nusayrî alimler tarafından telif edilen en kapsamlı çalışma Meymûn b. Kasım et-Taberânî’nin (öl. 426/1034) Şeyhi Muhammed b. Ali el-Cillî’nin (öl. 399/1009) görüşlerinden yola çıkarak tasnif etmiş olduğu Kitâbu’l-hâvî fi ilmi’l-fetâvî isimli eserdir. Bu eser, 120 soru ve cevap eşliğinde Türkçe’de “amcalık geleneği” şeklinde ifade edilen dini eğitim sürecinin ele alındığı en önemli referans kaynağıdır.¹⁷ Nusayrî inancına giriş ve eğitim aşamalarına yer veren bir diğer risale ise Kitâbu’l-Meşyeha isimli eserdir.¹⁸ Şeyhler için yazılan bu eser şeyhlerin ezberlemesi gereken ibadet ve dualara yer vermektedir. Din adamlarının sorumluluklarının, ritüellerin, namaz, dualar, öğrencilerin din eğitimi süreçleri, ölüm ve evlenme gibi konuların detaylı bir şekilde ele alındığı bu eser, fikhî mevzuların bâtinî bir formda ele alındığını ortaya koyması açısından ayrıca önemlidir.¹⁹ Ayrıca, Silsiletü’t-Turasi’l-Alevî serisinin Kitâbu’l-Aleviyyîn el-Mukaddesîn başlıklı dokuzuncu cildinin et-Ta’lîmü’d-dînî adlı bölümünde de mezhebi eğitim süreci aşamaları detaylı bir şekilde yer almaktadır.²⁰ Mezkûr Nusayrî klasik metinleri dikkate alınarak bu çalışmada, Nusayrî geleneğinde mezhebe kabul süreci ve aşamaları izah edilecektir.

1. SIRRIN GİZLENMESİ

Sırrın gizlenmesi hususu Nusayrî geleneğinde en temel esaslardan biridir. Sır “Ma’nâ-İsim-Bâb” olarak tanımlanan “Ayn-Mim-Sin”dir.²¹ Nitekim bu durum “Ayn-Mim-Sin sırrının marifeti vasıtasıyla mümin kardeşlerimizin kalplerini aydınlatan Muhammed b. Ali el-Cillî adına soruyorum.”²² gibi metinsel referanslarla desteklenmektedir. Nusayrîliğin “Ma’nâ-İsim-Bâb” olarak bilinen temel dini akidesine göre Ma’nâ Tanrı’dır ve Tanrı farklı zaman ve mekânlarda insanlığa zuhur etmiştir/görünmüştür. Tanrı’nın tüm görünüşleri aynıdır ve bu görünüşler Tanrı’nın özüdür. Buna göre, Ali b. Ebi Talib (öl. 40/661) ve İmamîyye geleneğinin imametini kabul ettiği imamların tamamı da Tanrı’dır [Tanrı onlarda

14 Amcalık kurumu ile ilgili yapılan çalışmalar için bk. Hüseyin Türk, *Nusayrîlik İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013), 81-100; İnan Keser, *Nusayrî Alevilik: Tarih İnanç ve Kimlik* (Adana: Karahan Kitabevi, 2016), 65-67; Harun Yıldız, “Nusayrîler/Arap Alevîleri’nde Amcalık Kurumu”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 8/15 (2018), 1-12. Klasik metinlerde şeyh ya da seyyid kavramı kullanılmaktadır. Meymûn b. Kasım et-Taberânî, “Kitâbu’l-hâvî fi ilmi’l-fetâvî”, *Silsiletü’t-Turasi’l-Alevî: Resâilü’l-hikme’l-Aleviyye*, thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî (Lübnan: Dâr li’ecli’l-Marife, 2006), 3/66; Harîrî – Tartusî, “et-Ta’lîmü’d-dînî”, 9/11. Ancak, “Gelenek ve adet gereği, öğrenci risalelerini, din hocası tarafından kendisine verildiği bir mecliste teslim alır ve hocasına ‘amca’ veya ‘efendi’ diye hitap eder. (يلقيه بالعم أو السيد)” diyen Şeyh Mûsâ et-Tartusî’nin bu ifadesi, amca kelimesinin de Nusayrîler nezdinde kullanılan terimlerden olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Şeyh Mûsâ et-Tartusî, “Takdîm”, *Silsiletü’t-Turasi’l-Alevî: Resâilü’l-hikme’l-Aleviyye*, thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî (Lübnan: Dâr li’ecli’l-Marife, 2006), 1/19. Klasik metinlerde daha ziyade şeyh ya da efendi kavramlarının kullanılmış olması ve klasik metinlerden yola çıkılarak bu eğitim sürecinin ele alınması sebebiyle bu makalede şeyh ya da efendi kelimesinin kullanımı tercih edilmiştir.

15 Taberânî, “Kitâbu’l-hâvî fi ilmi’l-fetâvî”, 3/56.

16 Taberânî, “Kitâbu’l-hâvî fi ilmi’l-fetâvî”, 3/94.

17 Taberânî, “Kitâbu’l-hâvî fi ilmi’l-fetâvî”, 45-117; Concealment and Revelation: A Study of Secrecy and Initiation among the Nusayrî-‘Alawîs of Syria isimli doktora çalışması mezkûr risale dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bella Tendler, *Concealment and Revelation: A Study of Secrecy And Initiation among the Nusayrî-‘Alawîs of Syria* (New Jersey: The Faculty of Princeton University, Doctor of Philosophy, 2012); Marriage, Birth, and batîni ta’wil: A Study of Nusayrî Initiation Based on the Kitâb al-Hâvî fi ‘ilm al-fatâwî of Abû Sa’îd Maymûn al-Taḥarânî isimli çalışmada Kitâbu’l-hâvî fi ilmi’l-fetâvî isimli risaleden söz edilmiştir. Ancak ilgili risalenin içeriği hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. B.T. Krieger, “Marriage, Birth, and batîni ta’wil: A Study of Nusayrî Initiation Based on the Kitâb al-Hâvî fi ‘ilm al-fatâwî of Abû Sa’îd Maymûn al-Taḥarânî”, *Arabic* 58 (2011), 53-75.

18 “Kitâbu’l-Meşyeha”, 9/141-230.

19 *Mezahibü’l-İslamiyyîn*’de de yer verilen bu risale *The Asian Mystery Illustrated in the History, religion and present state of the Ansaireeh or Nusariris of Syria* isimli eserde tetkik edilmiştir. Abdurrahman el-Bede’î, *Mezahibü’l-İslamiyyîn* (Beyrut: Dâru’l-İlm li’l-Melâyn, 1997), 1215-1217. Samuel Lyde, *The Asian Myster, Illustrated in the History, religion and present state of the Ansaireeh or Nusariris of Syria* (Longman, Green, and Roberts, 1860).

20 Harîrî – Tartusî, “et-Ta’lîmü’d-dînî”, 9/9-11.

21 Nusayrî geleneğinde “Ayn-Mim-Sin” öğretisi için bk. Erdoğan Başaran, Reyhan. “Er-Risâletü’l-Numâniyye Eseri Doğrultusunda Nusayrî-Alevî İnancında Tevhid İlkesinin İzahı”, *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 14/2 (2021), 948-969; Bağlioğlu, *Nusayrîliğin Teşekkül Süreci, İnanç ve Ritüelleri*, 88-98; Mehmet Dalkılıç, “Nusayriyah: An Esoteric Living Religious Sect in the Secular Milieu of Turkish Republic”, *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 17 (2012), 62-64.

22 “Düstur”, *Silsiletü’t-Turasi’l-Alevî: Kitâbu’l-Aleviyyîn el-Mukaddesîn*, thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî, 9/17. (Lübnan: Dâr li’ecli’l-Marife, 2008).

değişim ve dönüşüm olmadan tecellî etmiştir.].²³ Bâtınî ilmin aktarıldığı eğitim sürecini tamamlamamış olan bir bireyin algılayamayacağı belirtilen Tanrı'nın görünür olduğu durumu sırrın ilk basamağını oluşturmaktadır. Mezhebe kabul sürecinde gerçekleştirilen eğitim zarfında üzerinde durulan en önemli konu ise bireyin sırrı muhafaza etmeye yatkın olup olmadığıdır. Sırrı gizleyemeyeceği düşünülen birey ile [şeyhin öz evladı dahi olsa] sır paylaşılamaz. Zira Nusayrî itikadında sırrın yani rubûbiyetin görünümünün ifşası durumu küfür olarak telakki edilmektedir.²⁴ Allah'ın hak dinine girişin ancak sırrın öğrenilmesi ile mümkün olacağı, nefislerin ise ancak bâtınî sırrı öğrenmekle hayat bulacağı inancı hakimdir. "[Nefsin] yaşamı kutsal olan marifetin ikrar edilmesi, ölümü ise onun inkârı iledir."²⁵ Sırrı gizlemek imamlar tarafından dikte edilen mezhebin adaplarından biridir. Sırrın gizlenmesi hususu Ca'fer es-Sadık'a (öl. 765/148) nispet edilen rivayetlerle desteklenmiştir. Bir rivayetinde o, "Allah'ın sırrı, yaratıkları arasında yayılmıştır ve çoğu bunu bilmez. Eğer Allah dilerse, onlara bunu bildirir. Kim Allah'ın sırrını ifşa ederse, Allah'a karşı gelmiş olur."²⁶ demektedir. Cafer es-Sadık'a dayandırılan bir başka rivayet ise "Allah'ın kulları nezdindeki zuhuru bir sırdır ve bu gizlidir. Siz de gizli tuttuğunuzu sizden olmayanlar ile paylaşmayın. Allah'ın doğru yolu üzerine olun. Eğer O dilerse, gizlediğini açığa çıkarır. Ancak bu bazılarınızı bazılarıyla sınamak içindir."²⁷ Cafer es-Sadık'a atfedilen bir başka rivayette, sırrı almaya ehil olmayanlara açıklanması durumu ise zinaya benzetilmiştir: "Ey Mufaddal, onun (sıratın) keskinliği, kişinin sözü söylemesinden kaynaklanır. Zira sözün sahibi için bu, büyük bir titizlik, gizlilik, koruma, dikkat ve özen gerektirir. Sözün, kendisine layık olmayan birine ulaşmasından endişe edilir. Çünkü bu, zina ve aldatma gibidir."²⁸

Sırrın gizlenmesi süreci takiyye kavramı ile ifade edilmektedir.²⁹ Geleneğe göre, imamların öğütleri arasında zikredilen takiyye cihattır ve takiyyenin yerleşmesi için mücadele etmek her bir muvahhid için zorunludur.³⁰ Nusayrîlerin sadece kendilerinin bulunduğu meclislerde dahi takiyyenin, imamın ezan okuduğu vakte kadar muhafaza edilmesi, ezanın ifası ile birlikte takiyyenin ve gizlenmenin kalkacağı belirtilmektedir.³¹ Takiyye, Hz. Adem zamanından itibaren müminlerin uyması gereken farzlardan biri olarak aktarılmaktadır. Bu durum ise sırrın muhafaza edilmesidir. Bu esas Ca'fer es-Sadık'a atfedilen bir rivayet ile desteklenmektedir: "Hiç şüphesiz Allah Adem oğlu Şis'e (a.s) Kabil ile savaşmamasını ve Rabbine gizlice ibadet etmesini vahyetti. O günden kıyamet gününe kadar takiyye emredildi. Babalarım da Kabil'in Habil'i öldürmesinden beri takiyye ile amel ettiler. Kim takiyyeyi terk ederse, Allah'u Teala'nın sırrını ifşa ettiği için demirin ateşini ve soğuğunu tadacaktır. Takiyye benim, babalarımın ve dedelerimin dinidir. Kimin takiyyesi yoksa dini de yoktur. Takiyye dinin temelidir ve emaneti korumaktır."³² rivayetinde olduğu gibi takiyyenin farziyeti Kabil'in Habil'i öldürmesi olayına dayandırılmaktadır. Zira geleneğe göre, Habil, Kabil'in bilmemesi gereken Allah'ın emanet ettiği sırrı ortaya çıkarmış ve bu sebeple kurban edilmiştir. Bu nedenle takiyye kıyamet gününe kadar müminlere emredilmiştir.

Takiyyenin muhafazası konusu Nusayrîler arasında halâ değer verilen temel esaslardan biridir. Zira 19. yüzyılın Nusayrî alimlerinden olan Şeyh Ahmed Muhammed Haydar, *Kitâbu't-Tenbîh* ile ilgili yapmış olduğu şerhinde Nusayrî şeyhleri tarafından telif edilen eserlerde zikredilen tüm bu emirlere rağmen Nusayrîlerin takiyye konusunda nasıl ihmalkâr davrandıklarını anlamadığını belirtmektedir.³³ Takiyye ile ilgili Hasan bin Hamza eş-Şirazî şöyle söylemektedir: "Yalnızca zâhire dayanan kimse derinliği olmayan bir kişidir. Sadece bâtına tutunan kimse ise sapkındır. Hem zâhire hem de bâtına takiyye ve takvâ ile tutunan kişi ise mümin, muvahhid, arif ve muhakkiktir."³⁴ "Onlara ulaşmak istiyorsan, onların sırlarını sakla"³⁵ beytinde de geçtiği gibi sırrın muhafazası Nusayrî olmanın temel esasları arasındadır. 1970 yılında gerçekleştirilen darbe ile Suriye topraklarında iktidarı ellerinde tutan [8 Aralık 2024 yılında devrilen] Kilazî Nusayrîlerin (Esad ailesi) Nusayrî ya da Alevî kavramlarını hiçbir platformda zikretmiyor olmaları durumu da takiyye başlığı altında değerlendirilmektedir.³⁶ Devlet destekli resmi web siteleri, haber kanalları ya da rejim yanlısı akademisyenler, tarihçiler ve alimlerin "Nusayrîliğin İmamî esaslara inanan Şiî Müslümanlar"³⁷ oldukları söyleminde ortak bir duruş sergilemeleri

23 "Ma'nâ-İsm-Bâb" ile ilgili detaylı bilgi için bk. Bağhoğlu, *Nusayrîliğin Teşekkül Süreci, İnanç ve Ritüelleri*, 88-98. Günümüzde Nusayrî şeyhlerinin Hz. Ali Tasavvuru ile ilgili bk. Mehmet Hanifi Yoldaş – Mehmet Kubat, "Çağdaş Nusayrî Şeyhlerinin Eserlerinde Tanrı Tasavvuru ve Hz. Ali Algısı", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2024), 1-24. Şii literatürde Hz. Ali vurgusu ile ilgili bk. Metin Bozan, "Şii Literatürde Hz. Ali", *Sarkiyat* 5 (2011), 4-18.

24 Şirazî, "Şerhu Kitâbi't-Tenbîh", 10/57.

25 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/56.

26 Şirazî, "Şerhu Kitâbi't-Tenbîh", 57.

27 Şirazî, "Şerhu Kitâbi't-Tenbîh", 57.

28 Mufaddal b. Ömer el-Cu'fî, "Kitâbu's-sırât", *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: el-Mecmû'atü'l-Mufaddaliyye*, thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî (Lübnan: Dâr li'eclî'l-Marife, 2006), 6/109.

29 Özcan Güngör, "Değişim ile Takiye Arası Nusayrîler/Arap Aleviler", *İnsan ve Toplum* 5/9 (2015), 80. <https://doi.org/10.12658/human.society.5.9.M011>

30 Şirazî, "Şerhu Kitâbi't-Tenbîh", 10/42.

31 Şirazî, "Şerhu Kitâbi't-Tenbîh", 10/19.

32 Şirazî, "Şerhu Kitâbi't-Tenbîh", 10/43. Takiyye inancının Şiî gelenek içinde işlevi ile ilgili bk. Cemil Hakyemez, "Şiî Takiyye İnancının Teşekkülü", *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/6 (2004), 129-146.

33 Şirazî, "Şerhu Kitâbi't-Tenbîh", 10/44.

34 Şirazî, "Şerhu Kitâbi't-Tenbîh", 10/52.

35 Şirazî, "Şerhu Kitâbi't-Tenbîh", 10/57.

36 Güncel Arapça literatürde Suriye'deki Nusayrîler (الشيعة الناصرية) şeklinde tanımlanmaktadır. Raşid Hayyûn, *En-Nusayrîyyetü'l-Alevîyyetü bi's Suriye: es-Siyasetü Tesadiru'l-Taife* (Dâr Medârik lil-Nash, 2012), 80.

37 Hayyûn, *En-Nusayrîyyetü'l-Alevîyyetü bi's Suriye*, 16; Ahmed Ali Hasan – Hamid Hasan, *El-Müslimûn el-Alevîyyûn fi'l-Lübnan* (y.y.,1989), 18; Abdurrahman el-Hayyir, *Yakzatü'l-Müslimîn el-Alevîyyîn*, thk. Hanî el-Hayyir (Şam: Kütüb Zatü Fâide, 1996); Haşim Osman, *el-Alevîyyûn beyne'l-Ustura ve'l-Hakika* (Beyrut: y.y., 1985). Benzer bir söylem güncel bazı Batı kaynaklarında da gözlemlenmektedir. Fransız yazar Bruno Paoli, Nusayrîlik ile ilgili: "Müslümanlar bu grubu Gulât-ı Şîa olmakla itham etmektedirler" der ve devam eder "Nusayrîlik Şiîliğin orijinal formunun mirasçısıdır." Bruno Paoli, "Histoire et religion des alaouites de Syrie", *Minorités en Islam, islam en minorité*, ed. Auteurs Divers (Paris: IISMM, 2021), 79-100.

ve Nusayrî şeyhleri tarafından yazılan eserlerde yer alan esaslara yer vermemiş olmaları durumu Nusayrî geleneğinde geçmişten günümüze devam ettirilen "sırrın korunması" ilkesine uygunlukla izah edilebilir.³⁸

Nusayrî geleneğinde sırrın korunması, gelecek nesillere özel bir eğitim metodolojisiyle aktarılmasını gerektirmiştir. Bu süreç, öğretiyi içeren eserlerin gizlilik prensibiyle sistematik olarak yazılmasını, çoğaltılmasını ve Nusayrî şeyhlerine ulaştırılmasını kapsamaktadır. Nusayrî alimler tarafından yazılmış olan el yazması nüshaların bir kişinin metni okuması ve mecliste bulunan diğer alimlerin ya da öğrencilerin hiçbir teferruat gözden kaçırılmadan çoğaltılması işlemi bugün de devam eden geleneklerden biridir. Çoğaltılan bu nüshalara, nüshayı okuyan ve nüshayı çoğaltanın adı da dahil edilerek işlem sürdürülmektedir.³⁹ Nüshaların Nusayrî olmayanlar ile paylaşılmaması ve Nusayrîler tarafından klasik yöntemlerle çoğaltılması süreci ise Taberânî ile başlamıştır. Taberânî'nin el yazmalarının satışını yasaklayan fetvası nüshaların tedvinini ve titizlikle nakledilmesi işini son derece önemli kılmaktadır.⁴⁰ Taberânî, bâtinî eserlerin okunmasına, çoğaltılmasına ve mevcut diğer nüshalarla karşılaştırılmasına cevaz verirken bu eserlerin satılmasının haram olduğunu belirtmektedir. "Âyetlerimi az bir karşılığa satmayın. Yalnız benden korkun."⁴¹ âyetini belirtilen fetvaya delil olarak nakletmektedir.⁴² Nusayrî mezhebine intisap etmiş bir şahsın sırrı ihtiva eden bu eserleri Nusayrî olmayan biri ile ve hatta dini eğitim sürecini tamamlamamış olan öz evlatları ile paylaşması, bu eserleri neşretmesi ya da satması durumu emri ihlal ettiği ve küfre düştüğü anlamına gelmektedir. Bu durum bugün dahi Nusayrî şeyhlerinin ellerindeki nüshaları saha çalışması⁴³ yapan akademisyenlerle paylaşma konusunda neden bu derece ihtiyatlı olduklarını ve bu eserlerdeki bu gizliliğin nasıl modern döneme kadar ihtiva edilebildiğini ortaya koyucu niteliktedir. *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî*'nin müelliflerinden biri olan ve Nusayrî geleneğine mensup olduğu yazmış olduğu mukaddimelerden anlaşılan Şeyh Mûsâ et-Tartusî, herhangi bir ekleme ya da çıkarma yapmadan olduğu gibi naklettiğini belirttiği Nusayrî şeyhlerine ait el yazması eserleri niçin yayınladığı konusunda, "Bu gizliliğin Nusayrî milletine zarar verdiğini ve haklarında asılsız şaibelerin ortaya çıkmasına neden olduğunu" söylemektedir. Kendisinin Nusayrî şeyhlerinin mirası olan el yazmaları neşrederek Nusayrîler hakkındaki şaibeyi ve karalamayı ortadan kaldırmayı umduğunu belirtmektedir. Niyetinin halis olduğunu ve asla Nusayrî inancına zarar vermek istemediğini belirten yazar, bu şekilde Nusayrî olmayanların da hakikati idrak edeceğini ve Hakk dine [Nusayrî mezhebine] döneceğini umut ettiğini belirtmektedir.⁴⁴

2. DİNİ EĞİTİM

Dini eğitim, müridin bir şeyhin rehberliğinde bâtinî bilgileri ve mezhebe özgü uygulamaları öğrendiği sırrın muhafazasını içeren ve üç aşamadan oluşan planlı bir eğitim sürecidir. "Ayn-Mim-Sin" sırrı yalnızca bu eğitim aşamaları içinde öğrenciye aktarılır. Bireyin Nusayrî kabul edilebilmesi için bu eğitim sürecini tamamlamış olması gerekmektedir. Nusayrî geleneğinde mezhebe kabul ritüeli olarak aktarılan dini eğitim merhalesi sadece erkek çocuklarına hastır. Sırrı almaya ehil olduğu düşünülen çocuk için metinlerde sâr içmek olarak aktarılan ilk tören ile mezhebe kabul eğitimi başlamış olur. Sâr içmek başarılı bir şekilde gerçekleştikten sonra mezhebi eğitim sürecinin en temel bölümü olan "Ayn-Mim-Sin" akdinin öğrenildiği ve *Düstur*'un [on sekiz yaşını dolduran her Nusayrî erkeğin ezberlemekle mükellef olduğu Nusayrî inancına ait duaların yer aldığı önemli eser] verildiği *ta'lik* (bağlanma) adı verilen ikinci aşamaya geçilir. Bu aşamayı başarılı bir şekilde tamamlayan mürid, *tefakkuh* (derin bilgi edinme) olarak aktarılan müridin ilimde derinleştiği bir aşamaya geçiş yapabilir. *El-Kelimetü'l-Âlîyye*'nin (الكلمة العلية) okunduğu bir tören ile dini eğitim süreci tamamlanmış olur. Bu eğitim sürecini tamamlamış olan birey hakiki bir mümin kabul edilir. Nusayrî topluluğu nezdinde bu eğitim sürecinin benzer olduğu belirtilmekle birlikte Kilaziler'de, Haydarîlerden farklı olarak, "Ay Marifeti" yani "Fıkhu'l-Kamer" şeklinde isimlendirilen bir aşama daha söz konusudur.⁴⁵ Şahitler önünde sırrın duyulması, sâr içmek, yedi veya dokuz ay *ta'lik* yapmak gibi aşamalardan oluşan bu eğitim süreci, nikah akdine benzetilmiştir. Buna göre, dini bilgi, aile birliği gibi özel bir yapının bağları çerçevesinde açıklanabilir. Nikah akdinin gerçekleşmesi için şahitlerin bulunmasının gerekliliği gibi şeyh ile müridi arasında gerçekleşen bu manevi akitte de şahitlere ihtiyaç vardır. Akdin şahitlerin olmadığı bir mekânda gerçekleşmesi durumu ise zinaya benzetilmiştir.⁴⁶ Ancak adil ve güvenilir şahitlerin olmadığı bir mecliste Allah'ın şahitliğinin umularak sırrın duyurulması durumu ise mut'a nikahına benzetilmektedir.⁴⁷

38 1971 yılında Cumhurbaşkanı olan, 2000 yılındaki ölümüne kadar da bu görevi devam ettiren Hafız Esad'ın Suriye topraklarında 1970 yılında gerçekleştirmiş olduğu darbe ile Kilazî Nusayrîler (Esad ailesi), Suriye'de yönetimde söz sahibi olmuştur. Muhammed Havaş, *An Aleviyyin ve Devletihim el-Müstakille* (Kazablanka: Darü'l-Beydâ, 1997).

39 *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî*'nin müelliflerinden biri olan ve metinlerde yer vermiş olduğu mukaddimelerden Nusayrî olduğu anlaşılan Şeyh Mûsâ et-Tartusî'nin, el yazması nüshaların çoğaltılma işlemini kendisinin de yaptığını ortaya koyan beyanları söz konusudur. Din kardeşleri ile birlikte gerçekleştirmiş olduğu bu işlemde büyük haz duyduğunu belirten Şeyh Mûsâ en karmaşık notları ve dipnotları aktarabilmek adına ciddi bir çaba sarf ettiklerini belirtir. Ayrıca el yazması nüshaları elde edebilmek için bölge bölge gezmek ve şeyhlerden ellerindeki nüshayı almak adına da ayrı bir emek vermek zorunda kaldıklarını beyan eder. Tartusî, "Takdim", 1/19.

40 Tartusî, "Takdim", 1/18.

41 Bakara, 2/41.

42 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/94.

43 Nusayrîlik ile ilgili yapılan saha çalışmaları klasik Nusayrî eserlerin Türkiye'deki Nusayrî cemaat tarafından bilindiğini göstermektedir. Yasin Sertkaya, *Nusayrîlikte Mezhebe Kabul Töreninin Tarihi ve Sosyolojik Tahlili* (Uşak: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 51.

44 Tartusî, "Takdim", 1/5-21. Müellif 9. cildin mukaddimesinde de kendisine sitem eden kişilere, "Ben bu Silsile ile sadece bu dinin gizliliğini kaldırmak istiyorum. Sadece gerçekleri ortaya koyuyorum. Bunu mezhebi yok etmek için değil aksine canlandırmak için." şeklinde seslenmektedir. Harîrî – Tartusî, "Takdim", 9/7.

45 Harîrî – Tartusî, "et-Ta'limü'd-dini", 9/9.

46 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/59.

47 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/48.

2.1. Şurbu's-Sâr (Sâr İçmek)

Nusayrîlik'te dini eğitim *sırru'l-akd* olarak da nakledilen sâr içilmesi süreci ile başlamaktadır.⁴⁸ Mezhebe giriş aşamalarının başlangıcı olan "Sâr içmek" merasimi müridin bir Nusayrî şeyhi ile imam, nakib, necib ve şahitler önünde manevi bir bağ kurmasını ifade eder.⁴⁹ Mürid'in kendisinden sırrı, bâtinî ilmi ve mezhebi pratikleri öğreneceği şeyhine şahitler önünde bağlılığını başlatan bu süreçte mürid bazı eğitimler alır ancak mezhebi sırlar bu merasimde müride aktarılmaz.⁵⁰ "Sâr içmek" ancak ilgili duaları ve soyları bilen bir imamın ya da imamın belirlemiş olduğu bir şeyhin gözetiminde gerçekleştirilebilir. İmamın izni ve rızası olmadan bir öğrencinin bir şeyhe bağlanması caiz değildir. Taberânî, bu hükmün Hasibî döneminden itibaren var olduğunu ve onun tarafından aktarılan uygulamanın bu şekilde olduğunu belirtmektedir.⁵¹ Sâr içmek ancak dinin adab ve erkanlarının öğrenilmesi neticesinde gerçekleştirilir. Adab ve erkan dinden önce gelir ve yolu bu şekilde takip etmeyen bir bireyin Allah'ın yüceliğini küçümsemiş olacağı belirtilir. Bu durum Bakara Sûresi 58. ayette geçen "Şehrin kapısından eğilerek girin ve -Hıttâ: bizi affet!- deyin ki hatalarınızı bağışlayalım." ⁵² ibaresi ile desteklenmektedir.⁵³

"Bir müminin, aniden şer'i bir düzen olmaksızın ilme ulaşmayan kölesine ve oğluna sâr içirerek bâtinî bilgiyi öğretmesi caiz değildir. Bu Allah'ı Teala'nın buyruğudur."⁵⁴ ifadesinde de görüleceği üzere mezhebe giriş ritüeli [metinlerde dine giriş olarak geçmektedir] belli bir düzen ve plan çerçevesinde gerçekleştirilir. Şurbu's-Sâr ritüelinde herhangi bir baskı ya da müdahale altında olmadan kendi rızası ve isteğiyle öğrenci meclise girer. Nakib⁵⁵ su bardağına su doldurur, öğrenci ilk olarak bu su ile ellerini yıkar, yüzünü siler ve yeri üç kere öper. Mecliste grubun ortasında durur. Akabinde nakibin kendisine söylemiş olduğu şu sözleri tekrar eder: "Sabahınız hayırlı, akşamınız mutluluk dolu olsun. Ey kardeşlerim ve efendilerim! Beni cahillikten kurtaracak ve hidayete erdirecek bir şeyh seçmek istiyorum."⁵⁶ İmam'ın, bu girişin peygamberin şeriatına en güzel giriş olduğunu belirtmesi neticesinde, öğrenci şeyhine işaret eder. Bu benim şeyhimdir, der ve mürid şeyhine gider, elindeki bardağı şeyhine verir ve onun iyi davranışlarına şahitlik edecek kendisi ile rahim akrabalığı olmayan iki şahit önünde bu dine gelme nedenini açıklar.⁵⁷ Akabinde şeyh müride bardağı verir ve "benim sâr'ımı iç ve benim sırrımı iç" der. Müridin efendisinin elini öpmesi ve sâr'ı içmesi ile bu süreç tamamlanmış olur.⁵⁸ Ancak sâr içilmesi ile akid tamamlanmış olmaz. Sâr içildikten sonra akdin gerçekleşmesi için *ta'lik*'in yapılması gerekmektedir.⁵⁹ Sâr içilmesi ile *ta'lik* arasındaki farkı Taberânî şu ifadeler ile izah etmektedir: "Sâr içmek ise müminleri tanıtmak anlamına gelir. Allah Teala şöyle buyuruyor: 'Ey iman edenler! Hepiniz topluca barış ve güvenliğe (İslâm'a) girin.'⁶⁰ Bu, evlenmek isteyen biri için isim verme anlamına gelir. Evlilik ise ya olabilir veya olmayabilir."⁶¹ Rivayette de görüldüğü gibi *ta'lik* nikah akdine benzetilirken, sâr içmek evlenmek isteyen birinin evlilik adına karar vermesi süreci gibi değerlendirilmiştir. Şeyh ve müridin birbirini tanıması ve müridin bâtinî ilmi almaya karar verme aşaması olarak değerlendirilebilir. Bu ikisi arasındaki sürenin ise öğrencinin çabası ve isteği de gözetilerek bir aydan fazla sürmemesi gerektiği belirtilmektedir.⁶²

2.2. Ta'lik (Bağlanma)

Mezhebe kabul sürecinin ikinci ve en önemli aşaması olan *ta'lik* "Ayn-Mim-Sin" sırrının müride izah edildiği süreçtir. *Ta'lik*'te şeyh öğrencisine Ayn'ın Ali, Mim'in Muhammed ve Sin'in Selman olduğu hakikatini bildirir. Bağlanma anlamına gelen *ta'lik* ile müridin, şeyhinin direktifleri doğrultusunda bâtinî bilgiyi ve mezhebi pratikleri öğrenme hususunda kayıtsız şartsız şeyhine tabi olması beklenmektedir. *Ta'lik* nikah akdine benzetilmiştir. Şeyh ile mürid arasında kurulacak manevi bağ, mecazi bir anlatımla karı-koca arasında kurulan ilişkiye benzetilmiştir. Nikah akdinde olduğu gibi *ta'lik*'te de müridin şeyhine bağlılığı ve itaati esas alınmıştır. Bu bağlamda, *ta'lik*'in nasıl gerçekleşeceği, hangi şartlarda geçersiz sayılacağı ve ne kadar süreceği gibi konular, İslam evlilik hukuku çerçevesinde belirlenmiş kurallar ve prensiplerle ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Bu doğrultuda *ta'lik* (bir kocanın eşi ile gerdeği) yani nutfenin rahme girmesi metaforu üzerinden izah edilmiştir. Çünkü *ta'lik* sırasında şeyh ve mürid sırrın gizlenmesi konusunda sözleşirler. *Ta'lik*'in ne kadar süreceği hususu ise şu ifade ile izah edilmektedir: "Aynı şekilde *ta'lik* hamilelik süresini muhafaza etmek için tarihlenir. O süre yaşlı biri (adam) için yedi ay, ergenliğe girmiş delikanlı için dokuz ay, buluşa ermemiş çocuk için iki yıldır ve bun-

48 Et-Ta'limü'd-dîni'de dini eğitimdeki ilk aşamanın *sırru'l-akd* (سر العقد) olduğu belirtilmektedir. Harîrî – Tartusî, "et-Ta'limü'd-dîni", 9/9.

49 Metinlerde sâr kavramı ile tam olarak ne ifade edildiği izah edilmemektedir.

50 İnceleme konusu yapılan klasik metinlerde Şurbu's-Sâr merasiminde verilen eğitimin içeriği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Törenin nasıl gerçekleştiği hususu ise detaylı bir şekilde aktarılmaktadır.

51 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/72.

52 Bakara, 2/58.

53 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/70.

54 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/68.

55 Nakib'in görevi, sâr içilmesini, *ta'lik*'i ve dinlemeyi her yeni talebe için kaydetmektir.

56 "Kitâbu'l-Meşyeha", 9/214.

57 Harîrî – Tartusî, "et-Ta'limü'd-dîni", 9/9. Şahitler ile mürid arasında rahim akrabalığının olmaması gerektiği hususu ise Kur'an'daki "Babalarımızı bu yolda bulduk" ayetinin gerçekleşmemesi adına gerekli olduğu belirtilmektedir.

58 "Kitâbu'l-Meşyeha", 9/214.

59 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/54; İslam hukukunda nikah akdi ile ilgili detaylı bilgi için bk. Hakime Reyhan Yaşar, "Aqd Al-Nikâh: Explaining the Nexus Between Marriage and Contract in Islamic Law", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 63/1 (2022), 158-181.

60 Bakara, 2/208.

61 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/54.

62 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/54.

dan daha azı ve daha fazlası caiz değildir.”⁶³ Sırrı alan talebenin bu zaman zarfı içinde sırrı idrak etmesi, kabul etmesi ve efendisine vermesi adına ta’lik için belirlenen süre bu şekildedir. Belirlenen bu süreden daha az ya da daha fazla olması ise caiz değildir.⁶⁴

Ta’lik’in ifası süreci talebenin meclise ilk girdiğinde uygulanan ritüelle (Sâr içme) benzerlik göstermektedir. Öğrenci meclise girer, nakib öğrenciye güzel bir koku koklatır. Öğrenci yeri üç kez öper ve grubun ortasında durur akabinde nakibin kendisine söylediği sözleri tekrar eder. Öğrenci, “Beni kurtaran şeyhimin, beni köle ve hizmetçi olarak kabul etmesi adına şeyhime ricada bulunuyorum.” der. Şeyh ise, onunla arasında bir sözleşme yapılması şartı ile bunu kabul ettiğini bildirir. İmam’ın izni ile talebe ve öğrenci arasında akid yapılır. Öğrencinin eli efendisinin elinin üzerine konur. İmam ellerinin üzerine bir mendil örter ve üzerine Kur’an-ı Kerim koyar. Ellerin altına ise bir bardak vardır. İmam, üç kere “Kadim Ma’nâ olan Allah’ın ismi, yüce İsim ve Bâb adına akdinizi kıyayım mı?” der. Allah’ın adı ile ikiniz arasında akdi kıyıyorum, der. Bu akid ile şeyhin öğrenci üzerindeki hakları şu şekildedir: Talebe şeyhinin emrine tabi olacak, ona asla isyan etmeyecek, sırrını muhafaza edecek, onu sinirlendirmeyecek, onun dostu ile dost, düşmanı ile düşman olacak, her şartta onu savunacak ve destekleyecek. Şeyh ise öğrenciyi eğitecek, bildiği bâtinî bilgiyi ondan gizlemeyecek ve onu Allah’a yaklaştıracak ilim ile eğitecek. Gücünün üstünde bir talepte bulunmayacak ve ona faydasız bir ilim ezberletmeyecek.⁶⁵ Şeyh ve mürid, kendilerine bildirilen bu hükümleri kabul etmeleri durumunda imam, Allah’ı, peygamberleri, melekleri, kitapları şahit tutarak akdi kıyar. İlk olarak “Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah’a vermiş olurlar, Allah’ın eli onların elleri üzerindedir. Bu sebeple kim Allah’a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah’a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödül verecektir.” mealindeki Fetih Süresi 10. ayet ve sonrasında Kaf Süresi 22. ayet okunur ve şeyh ile müridin ellerinin üzerindeki örtü kaldırılır. Efendinin parmağının üzerine kutsal içki damlatılır ve öğrenci bunu içer. “Ayn-Mim-Sin” akdinin sırrını kimseye izhar etmeyeceğini belirten öğrenci mecliste bulunan hazirunun ellerini öper. Fatıha okunur ve süreç tamamlanır.⁶⁶

Ta’lik’te, Emirü’l-Mü’minin Hz. Ali’nin Tanrı olduğu, Hz. Muhammed’in Tanrı’nın kendi nurundan yaratmış olduğu İsim olduğu, Selman el-Fârisî’nin ise İsim tarafından nurun nurundan yaratılan bir elçi olduğu hakikatini öğrenen öğrenciden bu ilmi sabah akşam tesbih etmesi talep edilir. Hocasının yanından ayrılan mürid dokuz ay boyunca gece gündüz gittiği her mekânda bu tesbihi tekrar eder. Dokuz ayın tamamlanması ile mürid dinini [metinde bu şekilde yer almaktadır] tamamlamak için şeyhine döner. İmam ve şahitler önünde sırrı muhafaza edeceğine dair seksen kez yemin eder. Şeyh de müridine bu dinin sırrını ifşa etmesi durumunda Allah’ın lanetinin ve azabının onun üzerine olacağı hususunda yemin eder. Tüm bu süreç şahitler (on iki kişi) önünde gerçekleşir. Şahitler müridi görür ama mürid şahitleri göremez. Şahitler de talebenin sırrı ifşa etmesi durumunda Allah’ın ona lanet etmesi konusunda yemin ederler. Şahitler dokuz ay sonunda yemini veren talebenin bu dinden yüz çevirdiğini duydukları zaman onu öldürecekleri, ona işkence edecekleri ve onu defnetmeyecekleri hususunda da yemin ederler. Şayet sırrı ifşa eden talebe ölürse namazının kılınmayacağı ve kendisine rahmet edilmeyeceği aksine kendisine lanet okunacağı belirtilir.⁶⁷ Dokuz ay sonunda sırrı koruyan öğrenci şeyhine gider, akdin sırrını (Ayn-Mim-Sin)⁶⁸ ve Düstur’u verir.⁶⁹

Ta’lik, sırrın yalnızca bir kez aktarıldığı ve sonrasında öğrencinin serbest bırakıldığı bir eğitim aşaması değildir. Aksine, bu süreç, öğrencinin yalnızca kendi şeyhinden eğitim alabileceği ve başka bir şeyhten ilim tahsil etmesinin yasaklandığı, aynı şekilde bir şeyhin de başkasının öğrencisine herhangi bir ilim öğretmesinin caiz olmadığı dokuz ay devam eden ruhani eğitim sürecidir. Bu eğitim sürecinde, sır aktarımının gerçekleşeceği mecliste bulunanların gusül abdesti almaları zorunludur.⁷⁰ Taberânî bu süreci şu şekilde izah eder:

“Gece ve gündüz ta’lik yapmak caizdir. Ta’lik’ten sonra kocanın sırt yükü taşımaması gerekir. Talebenin ta’lik sürecinde samimiyet göstermesi gerekir. Bu hamileliğin sağlıklı olduğunun da bir göstergesidir. Efendisi, onda bir olgunluk gördüğü vakit emaneti teslim etmesi için onu teşvik eder. Talebe yeterli olgunluğa ulaşırsa yedinci ayda şeyh onu dinler. Ancak şeyh talebede bir tembellik görürse erteler ve sekizinci ayda dinler, olgunluk oluşmadıysa dokuzuncu ayda onu dinler. Ancak bu süre tamamlandığında talebede yeterli bir olgunluk oluşmadıysa yani öğrenci hamile kalamadıysa hamileliğin ertelenmesi gerekir. Zira her eş o gecede hamile kalmaz.”⁷¹

63 Taberânî, “Kitâbu’l-hâvî fi ilmi’l-fetâvî”, 3/49.

64 Harîrî – Tartusî, “et-Ta’limü’d-dîni”, 9/11; Taberânî, “Kitâbu’l-hâvî fi ilmi’l-fetâvî”, 3/54.

65 “Kitâbu’l-Meşyeha”, 9/215.

66 “Kitâbu’l-Meşyeha”, 9/215. Türkçe’ye Amcalık Geleneği olarak aktarılan Nusayrî mezhebine giriş eğitiminin klasik metinlerde aktarılan formu ile Türkiye’de yaşayan Nusayrîlerin uygulama süreci arasında ortak noktaların olduğu görülmektedir. Türk, Nusayrîlik İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri, 81-100; Yıldız, “Nusayrîler/Arap Alevîleri’nde Amcalık Kurumu”, 1-12.

67 Harîrî – Tartusî, “et-Ta’limü’d-dîni”, 9/11.

68 Harîrî – Tartusî, “et-Ta’limü’d-dîni”, 9/11.

69 Düstur temel konuları içermesi açısından önemlidir. 5 süreden oluşan bu eser Taberânî’nin yapmış olduğu eklemeler neticesinde 16 süre olarak tamamlanmıştır. Nusayrîler nezdinde Düstur birdir ancak Kilazîler’in ve Haydarîler’in Düstur’ları arasında ufak farklılıklar söz konusudur. Harîrî – Tartusî, “Takdim”, 9/5. Şeyh Mûsâ et-Tartusî, Taberânî tarafından nihai hali oluşturulan Düstur isimli eserin bu kadar ehemmiyetli olmasını, Taberânî ile Ebu Zühre arasında çıkan tartışmaya dayandırmaktadır. Yazar, Taberânî’nin İshâkiler’e karşı Düstur’a efsanevi bir boyut kazandırdığından söz eder. “Düstur”, 9/12. Taberânî ve Ebu Zühre arasında gerçekleşen tartışmalar için bk. Reyhan Erdoğan Başaran, Nusayrîlik, İshâkîlik, Alevîlik: Tarih, Literatür ve İnanç (Ankara: Eskiye, 2023), 44-53.

70 Taberânî, “Kitâbu’l-hâvî fi ilmi’l-fetâvî”, 3/63.

71 Taberânî, “Kitâbu’l-hâvî fi ilmi’l-fetâvî”, 3/55.

Tal'lik'in başladığı ve başarılı bir şekilde tamamlandığı bu dokuz aylık süreçte kocasına tabi olan bir eşe benzetilen öğrenci şeyhini bırakamaz. Ancak şer'i bir boşanma ve dini akdin feshi ile öğrenci şeyhinden ayrılabilir. Öğrencinin başka bir şeyhe bağlanmadan önce beklemesi gereken bir iddet süresi söz konusudur. Bu durum da aynı boşanan bir kadının beklemesi gerekli olan iddet süresi gibi üç ay olarak sabitlenmiştir. Bu sürenin tamamlanması ile başka bir şeyhe gider ve bâtinî ilmi alabilir.⁷² Öğrencinin beklemekle mükellef olduğu bu süre zarfındaki konumu ise cariyelik gibidir. Şeyhin kaybolması ve öğrencinin dokuz aylık süre sonunda *Düstur*'u hocasına verememe durumunda ise cariyelikten eşliğe geçme durumunun askıda kalacağını belirten Taberânî, bunun bilinmez bir sır olduğunu ifade etmektedir.⁷³ Şeyhinden dini akdin feshi ile ayrılan bir öğrenci iddet süresini bekledikten sonra tekrar bir şeyhe gidebilir sâr'ını içer, dokuz ay bekler ve sonra *Düstur*'u alabilir.⁷⁴

Dokuz ay sonra öğrencinin *semâ'* adı verilen törende *el-Kelimetü'l-Âlîyye*'yi hocasına vermesi ve sırrı saklayacağına dair şahitler huzurunda yemin etmesi ile *ta'lik* tamamlanır ve öğrenci ile şeyhi arasında kurulan manevi bağda da bir değişiklik vuku bulur.⁷⁵ Artık bu manevi birliktelik evladını besleyen bir anne ile oğlu arasındaki birliktelik gibi değerlendirilir. *Tefakkuh* olarak aktarılan bu süre iki yıldır. Bir annenin evladını beslemesi sürecinde olduğu gibi şeyhin öğrencisine bâtinî bilgi ile ilgili teferruatı en iyi şekilde aktarması beklenir. *Ta'lik* ile *tefakkuh*'un gerçekleşmesi durumu birbirinden oldukça farklıdır. *ta'lik*'ten farklı olarak *tefakkuh* sürecinde öğrenci farklı şeyhlerden de ilim alabilir. Şeyh'in de *tefakkuh* aşamasında olan başkasının talebesine ilim öğretmesi caizdir.⁷⁶ Ancak bir şeyhe birden fazla müridin bağlanması durumunda aynı şeyhe bağlanan müridler arasında nikah akdi ile benzetilen şer'i kurallar da söz konusudur. Bir şeyhin iki talebesi var ise bu talebelerden biri efendiye bağlılığını tamamlamış ancak diğeri tamamlamadan ayrılmış ise efendisinin ölümü sonrasında müritlerden birinin bir diğeri ile bağlantıya geçmesinin uygun olmadığı belirtilmiştir: "Çünkü o, efendisinin nikahı altındadır. Bağlantı kurmuş talebe efendisinin eşi mertebesindedir. Bu karmaşık bir sırdır."⁷⁷ Buna göre şeyhi ölmüş *ta'lik* aşamasını tamamlamamış bir öğrenci, aynı şeyhten ilim almış ve *tefakkuh* sürecinde olan ya da bu merhaleyi tamamlamış olan birinden ilim öğrenemez.

2.3. Fıkhu'l-Kamer

"*Fıkhu'l-Kamer*" (Ay Fıkhı) dini eğitimde sadece Kilazîler'e has bir aşamadır. Kilazî geleneğinde dini eğitimdeki en üst derecedeki bir kitap olduğu belirtilen *Fıkhu'l-Kamer* isimli bir risalenin öğrenilmesi din eğitimine dahil ve son aşama olarak aktarılmaktadır. Ancak bu risalede yer alan bilginin ve bu eğitimin gerçekleştirilebilmesi için bir Nusayrî'nin kırk yaşına gelme şartı bulunmaktadır. Kırk yaşını dolduran her Kilazî Nusayrî, *Fıkhu'l-Kamer*'i öğrenmek ve dinin sırrını muhafaza etmek ile mükelleftir. 11/17. yüzyılda Muhammed b. Yûnus el-Kilâzî el-Antakî liderliğinde teşekkül eden Kilazîlik, *Ma'nâ'nın* görünürlüğünün mahiyeti konusunda Ali b. Süleyman el-Mahusî liderliğinde teşekkül eden Haydarîlik'ten ayrılmaktadır.⁷⁸ Tanrı'nın Hz. Ali'de ve imamlarda tecelli ettiğini kabul eden iki fırka on ikinci İmam'ın gaybeti ile *Ma'nâ'nın* nasıl ve nerede tecelli ettiği hususunda teolojik bir tartışma gerçekleştirmişlerdir. On ikinci İmam'ın gaybeti ile Tanrı'nın görünümünün sonlanmadığını iddia eden Kilazîler Ay'ın Güneş'e üstünlüğünü savunmakta ve *Ma'nâ'nın* Ay'da tezahür ettiğine inanmaktadırlar. Kilazîler'in Ay'a tapanlar olarak itham edilmelerine sebebiyet veren bu görüşe göre *Ma'nâ* hiç yok olmamış ve Ay'da insan gözüyle görülebilecek mahiyette varlığını sürdürmektedir. *Ma'nâ* Ay, *Hicâb* (İsim) Güneş ve Gökyüzü de *Bâb'dır*.⁷⁹

Düstur [*Kitabu'l-Mecmû*] üzerine yazılmış olan şerhlerde de *Ma'nâ'nın* Ay, *İsim*'in ise Güneş olduğu şeklinde bilgiler aktarılmıştır. Ay'ın *Ma'nâ*, Güneş'in ise *İsim* olduğu bilgisi halk ile paylaşılması gereken bir sırdır. Buna göre Emirü'l-Mü'minin Ali *Ma'nâ'dır*, Tanrı'dır. Ve O, Ay sûreti ile görünmektedir. İsim olan Muhammed ise Güneş'te görünmektedir.⁸⁰ Geleneğe göre bu bilgi normal bir bireyin idrak edemeyeceği bâtinî bir bilgidir. Yukarıda bahsedilen eğitim aşamalarını tamamlamış olsa dahi kırk yaşını doldurmamış ve gerekli olgunluğa erişmemiş bir bireyin sorumluluğu ise sadece *Düstur*'u ezberlemesidir. Kırk yaşını dolduran ve ilimde belli bir derinliğe ulaşan Kilazî Nusayrî erkekler ise *Fıkhu'l-Kâmer*'i almaya hak kazanırlar.⁸¹

3. SIRRI ALMAYA EHİL OLANLAR

On sekiz yaşını doldurmuş her bir mümin erkek [Nusayrî] sırrı almakla mükelleftir. Ancak bir müridin sırrı alabilmesi için belirtilen yaşı doldurmuş olması yeterli değildir. Onun, şu yedi özelliğe de haiz olması aranan kriterler arasındadır:

72 Harîrî – Tartusî, "et-Ta'limü'd-dinî", 9/11.

73 Taberânî, "Kitâbu'l-Havî fi İlmi'l-Fetâvî", 3/49.

74 Harîrî – Tartusî, "et-Ta'limü'd-dinî", 9/11.

75 Müridin kocasına tabi olan bir kadının konumuna benzetilmesi durumu *ta'lik* süresince geçerlidir. (وهو الآن بحكم المرأة التابعة لزوجها) Harîrî – Tartusî, "et-Ta'limü'd-dinî", 9/11.

76 Taberânî, "Kitâbu'l-havî fi ilmi'l-fetâvî", 3/93.

77 Taberânî, "Kitâbu'l-havî fi ilmi'l-fetâvî", 3/66.

78 Türkiye'deki Nusayrîlerin ekseriyetinin Haydarî olduğunu belirten Shannak, Kilazî-Nusayrî ayrışması konusunda detaylı bir yüksek lisans çalışması ortaya koymuştur. Shannak, *Nusayrîliğin Alt Kolları*. Ay ve Güneş'e tapınma ile ilgili farklı görüşler için bk. Sayın Dalkıran, "Tarih-i Cevdet'te İslam Mezhepleri II: Dürzîlik ve Nusayrîlik", *AÜ Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 21 (2003), 217.

79 Ali'nin Ay'da cisimleşmesi iddialarına yönelik detaylı bilgi için bk. Emir Ali bin Mansur es-Süveyrî, "Nûr Risalesi", *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: El-Münazarat ve'l-rudud*, thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî (Lübnan: Dâr li'eclî'l-Marife, 2014), 12/285-295.

80 "Fıkhu'l-Kâmer", 9/29.

81 Harîrî – Tartusî, "Takdim", 9/6.

mümin, takvâ sahibi, zâhid, sözünün ehli (dürüst), iyi huylu, vefalı, özgür, kötü mizaçtan arınmış olmak.⁸² Nâim cennetini kazanacak olan bu müminler, ahlakî kurallara aykırı bir yaşam sürmemeli (fücür sahibi olmamalı), kindar, kıskanç, yalancı, zânî olmamalı, Allah'ın kendisine lutfetmiş olduğu nimeti inkâr etmemeli, aksine akıllı, dindar, vakur, edepli, marifet sahibi, cömert, hayırsever olmalı ve şer sahiplerinden uzak durmalıdır.⁸³ Bunlarla birlikte müminin zihinsel bir engelinin veya bulaşıcı bir hastalığının bulunmaması, köle olmaması, avuç içlerinin doğal bir renk tonunda olması, saç renginin kırmızı olmaması, konuşma kabiliyetinde herhangi bir eksikliğin bulunmaması, boyunun aşırı uzun veya kısa olmaması, cilt hastalıklarından arınmış olması ve akıl yürütme yetisinin yerinde olmasının gerekli olduğu belirtilmektedir. "Solak, şaşşı, zânî, fâcir, sinsi ya da tek gözlü de olmamalı."⁸⁴ Mümin ile ilgili yapılan bu izahatlar "Görünüşü kötü olanın amelleri de kötü olur." hadisi ile desteklenmektedir.⁸⁵ Kâfirlere has olan fîsk, yalancılık, cimrilik, riya gibi özellikler de müminde bulunmaması gereken niteliklerdir. Geleneğe göre, dedikoducu, kadın ticareti yapan, lûtî,⁸⁶ mezar soyguncusu, dolandırıcı, ehil olmadığı konularda felsefe yapan feylesof da bu ilmi almaya ehil değildir. Bu şartların belirlenmesinin temel sebebinin ise makam, mülk, ikram ve para için marifeti almak isteyenleri engellemek olduğu, belirtilmektedir.⁸⁷ Böylece marifeti aldıktan sonra şeyh ve alim olduğunu iddia ederek haksız kazanç elde etme çabası içinde olan bireylerin önü kesilmiş olacaktır.

Kadınlar sırrı almaya ehil değildir, çünkü Nusayrî inancına göre Nidâ gününde⁸⁸ vaaz edilen çağırıcı duymamışlardır. Bu sebeple marifet, o günden itibaren tüm kadınlara ve tüm dişilere yasaklanmıştır. [Müminlerin dışı hayvan eti yemeleri de yasaklanmıştır.]⁸⁹ Sırrı henüz almamış bir erkeğin durumu, kadının konumuyla benzerlik kurularak değerlendirilmiştir.⁹⁰ Bununla birlikte, dine giriş eğitimi sürecini tamamlayan bir erkeğin, sembolik olarak kadınların mertebesinde erkeklerin mertebesine yükseldiği ifade edilmektedir. Emevilerden ve Abbasilerden Emirü'l-Mü'minin olduğunu iddia eden her bir birey de sırrı öğrenmeye ehil kabul edilmez. Bunlardan herhangi biriyle soy bağı olan kişilerin de tevhîd ilmini öğrenmesinin caiz olmadığı belirtilir. Onların durumu, Maide Sûresi 3.ayette yer alan "Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvanlarla" izah edilmektedir.⁹¹ Bununla birlikte Ehl-i Kitap'tan [Yahudi ve Hristiyanlardan] bir talebenin müminlerin sâr'ından içmesi ve tedricen bu ilimde derinleşmesinin ise caiz olduğu belirtilmektedir. Ehl-i Kitap'tan olan bir bireyin Müslümanlara imamlık etmesi durumunun ise caiz olmadığı belirtilmektedir.⁹²

4. ŞEYH/AMCA-TALEBE İLİŞKİSİ

Dini eğitim süreci, şeyh ile mürid arasında kurulan manevi bağ temelinde şekillenmektedir. Şeyh ile mürid arasında tesis edilen bu manevi bağ, şeyhin ve özellikle müridin riayet etmesi gereken belirli ilke ve kurallara dayanmaktadır. Müminlerin bir şeyhe bağlanmasının farziyeti durumu "Evlenin, çoğalın, çünkü ben kıyamet günü diğer ümmetlere karşı sizin (çokluğunuzla) iftihar edeceğim" hadisi ile paralel değerlendirilmektedir. Burada murâd edilen, ilmin dinlenilmesi ve öğrenilmesi anlamında manevi bir birlikteliktir.⁹³ Talebe dini konularda olduğu gibi dünyevi konularda da şeyhine bağlıdır. Şeyhinin izni ve onayı olmadan borç alması, seyahat etmesi ya da evlenmesi caiz değildir.⁹⁴ Şeyh ise talebesinden, vakıf olduğu ilmi gizleyemez. Bâtınî ilmi talebesinden gizlemesi şeyhe caiz değildir.⁹⁵ Şeyh talebesini dilediği gibi seçmez. Talebenin cemaatin icmâsıyla seçilmesi gerekir. Bu herhangi bir efendinin talebenin zenginliğini ya da makamını gözeterik talebe seçmesini engellemek için gerekli görülmüştür. Zira, bireyin derecesini yükseltmek için talebe seçmesi ile birlikte Allah katında değeri azalır. İlgili uygulama "Her kim ki bir kadınla güzelliği için evlenirse, Allah ona malını ve güzelliğini verir. Ve her kim ki bir kadınla malı için evlenirse, Allah onu malından ve güzelliğinden mahrum eder." hadisi ile ilişkilendirilerek izah edilmektedir.⁹⁶ Bir şeyhten birden fazla müridin ilim alması mümkündür. Bu durum ise çok eşliliğe benzetilmiş ve "Size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın."⁹⁷ ayeti ile örneklenilerek izah edilmiştir.

82 Nakib ahlaklı, takvâlı, temiz ve güvenilir olmakla mükelleftir.

83 Harîrî – Tartusî, "et-Ta'limü'd-dîni", 9/9.

84 Harîrî – Tartusî, "et-Ta'limü'd-dîni", 9/10.

85 Bu bölümde, müminin, annesinin regl olduğu dönemde girilen ilişki sonucu olmaması gerektiği şeklinde bir bilgi de bulunmaktadır. Harîrî – Tartusî, "et-Ta'limü'd-dîni", 9/10.

86 "Müminde; Allah'ın peygamberi Lut'u (a.s) kendisine gönderdiği kavmindeki mücrimlerin hasletlerinden olması caiz değildir. Hiç şüphesiz bunlar haramdır. Erkeklerle ilişkiye girme ise günahların en büyüğüdür." Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/75.

87 Harîrî – Tartusî, "et-Ta'limü'd-dîni", 9/10.

88 Nusayrî geleneğinde nidâ uygulaması için bk. Reyhan Erdoğan Başaran, "Nidâ'dan Takiyye'ye: Nusayrî-Alevî İnancında Nidâ ve Takiyye Uygulaması", *Eskiye*ni 46 (2022), 53-71. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1029112>.

89 "Kitâbu'l-tâati metâ tegûmu's-sâat", *Silsiletü't-Turâsi'l-Alevî: Kitâbu'l-Aleviyyîn el-Mukaddesîn*, thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî (Lûbnan: Dâr li'eclî'l-Marife, 2008), 9/397.

90 "Abdest aldıktan ve namaza girdikten sonra talebeye dokunmak veya onunla tokalaşmak caiz değildir. Çünkü o, kadınların konumundadır. Bunu yapan kişi, abdesti bozulduğu için tekrar abdest almalıdır." Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/73.

91 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/67.

92 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/89.

93 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/56.

94 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/75.

95 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/56. Ayrıca efendisi öldüğü zaman bâtinî kitapları talebesine bırakabilir. Ancak mümin olmadıkları taktirde ne kızına ne de öz oğluna bu eserleri miras bırakmaz. Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/57.

96 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/57.

97 Nisa, 4/3.

Şeyh ile talebe arasındaki dini, hukuki ve sosyal süreçlerin teferruatlı bir şekilde ele alındığı dini eğitimin uygulamasında dikkat çeken konulardan biri de şeyhin talebenin eşi ile evlenip evlenemeyeceği ve talebenin de şeyhinin eşi ile evlenip evlenemeyeceği hususudur. Uygulamaya göre, talebe efendisinin kızı ile evlenebilir. Zira şeyhinin kızı talebenin kız kardeşi değildir. Ancak efendisinin eşi ile evlenmesi caiz değildir. İlgili hüküm "Geçmişte olanlar hariç, artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir hayasızlık, öfke ve nefret gerektiren bir iştir. Bu, ne kötü bir yoldur."⁹⁸ ayeti ile delillendirilmiştir. Efendi ise talebesinin eşi ile evlenebilir. Ancak böyle bir evliliğin caiz olabilmesi için talebenin bir ihanet ya da günah sebebi olmaksızın eşini boşamış olması şartı aranır. Talebenin ölümü ile de efendi talebesinin eşi ile evlenebilir. Bu kanaat, Hz. Muhammed'in Zeyd bin Harise'den boşanan Hz. Zeynep ile evliliği ile açıklanmıştır.⁹⁹

Talebenin şeyhini terk etmesi durumu "Onu kadınların mertebesinden erkeklerin mertebesine taşımışken, onu cehaletin karanlığından hidayetin ışığına çıkarmışken, onun sırrını doğurmuş ve onu emzirmişken" ifadeleri ile kınanmış ve buna cevaz verilmemiştir.¹⁰⁰ Talebenin efendiyi terk etmesi durumu belli kurallara bağlanmıştır. Alim, bilgili, talebeye samimiyetle bâtin ilmini öğreten bir şeyhi talebe terk edemez. Ancak talebe, şeyhi kötü bir şöhritle ünlendiyse ya da Allah'a şirk koşuyorsa o zaman efendisini bırakabilir.¹⁰¹ Talebenin efendisinden başka bir efendiye geçmesi uzak bir yere seyahat etmesi gibi bir zaruret dışında caiz değildir. Talebenin gideceği yerde yeni bir şeyh bulabilmesi ve bağlanabilmesi için efendisinin onu bıraktığını beyan eden bir yazı yazması gereklidir. Talebenin yeni bir efendiye bağlanması durumunda ise ilk bağlanmanın aksine tekrarlayarak sâr içmesi gerekir. "Allah'ın koymuş olduğu ölçü budur" diyen Taberânî sonrasında ilk bağlanmada olduğu gibi yedi veya dokuz ay *ta'lik* olacağını belirtir.¹⁰² Şayet efendi bir kez "Ey falanca, şahit ol ki talebem filandan ayrıldım ve aramızda artık bir bağ kalmadı" derse, aralarında bir kere talak gerçekleşir. Bunu ikinci kez söylemesi durumunda, üçüncüsünden sakınması öğütlenir.¹⁰³

Dini akdin feshi söz konusu olmadan *ta'lik*'te olan bir talebenin, şeyhinden yüz çevirip başka bir şeyhden ilim dinlemesi ve efendisinden öğrenmesi gereken bilgileri ondan talep etmesi durumunda talebenin durumu bir zâninin durumu gibi kabul edilmektedir. Talebe böyle bir durumda zina yapan bir kadına benzetilmiştir. Ancak *ta'lik*'ten önce başka bir müminden ilim almasında sorun yoktur.¹⁰⁴ Talebenin efendisini dinlemeyerek ve efendisine karşı çıkarak başkaları ile sâr içmesi itaatsizliktir. Böyle bir itaatsizlikte "Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihayet dövün. Size itaat ediyorlarsa aleyhlerine yol aramayın."¹⁰⁵ ayeti delil getirilerek efendi itaat edinceye kadar talebesi ile sâr içmeyebileceği ve talebesine bâtinî ilmi öğretmeyebileceği, belirtilmektedir.¹⁰⁶

SONUÇ

Gulât-ı Şîa içinde tasnif edilen Nusayrîlikte mezhebe kabul süreci ve bu süreçte uygulanan kurallar bâtinî bilginin ne derece hassas bir formda muhafaza edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Bâtinî ilimler, Nusayrî olmayan bireylere kesinlikle açıklanmaz; bu bilgiler, yalnızca dinî eğitim sürecine kabul edilmiş, ergenlik çağına ulaşmış ve aldığı eğitimi başkalarıyla paylaşmayacağına dair güven duyulan erkek çocuklara, belirli kurallar ve törenler çerçevesinde dinî eğitim kapsamında aktarılır. Ayrıca, Nusayrî olsun ya da olmasın, bu eğitim sürecini tamamlamamış erkeklerle de sır verilmaz. Bu eğitimi tamamlamış ve şeyhlik mertebesine yükselmiş bir baba eğitimi tamamlamamış olan evladı ile de sırrı paylaşamaz. Kadınlar da sırrı almaya ehil kabul edilmez. "Ayn-Mim-Sin" sırrının bir talebeye aktarılabilmesi için, imam, nakib, necib ve şahitlerin bulunduğu bir ortamda, talebe ile şeyhi arasında akdin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Talebenin şeyhine bağlanması ve sırrı şeyhinden alması olarak betimlenen bu eğitim süreci nikah akdine benzetilerek anlatılmıştır. Şöyle ki evlilik ile ilişkili ele alınan cinsel ilişki, hamilelik, zina, mut'a, boşanma, iddet, vb., kavramlar bu eğitim sürecindeki aşamaları izah etmek adına kullanılmaktadır. *Şurbu's-Sâr* olarak bilinen ilk aşama, talebe ve şeyhin tanışma süreci olarak değerlendirilir. *Ta'lik* olarak adlandırılan ana aşamada ise "Ayn-Mim-Sin" sırrı, *Düstur* ve mezhebe özgü bazı uygulamalar talebeye aktarılır. Dokuz aylık sürecin sonunda, *Semâ'* adı verilen bir törende sırrı ve *Düstur*'u şeyhine teslim eden ve sırrı paylaşmayacağına dair yemin eden talebenin derecesi yükseltilmiş olur. Annesi tarafından beslenip büyü-tülecek olan küçük bir çocuğa benzetilen talebe, bâtinî ilme dair detaylı bilgileri şeyhinden öğrendiği ve *tefaqquh* olarak adlandırılan iki yıl süren aşamaya geçiş yapar. Kilazî ve Haydarîler'de din eğitiminde bu iki aşama benzer formlarda gerçekleştirilmektedir. Kilazîler'de Haydarîler'den farklı olarak üçüncü bir aşama daha söz konusudur. "*Fıkhu'l-Kâmer*" olarak adlandırılan bu aşama kırk yaşını doldurmuş her Kilazî Nusayrî erkeği için gereklidir.

Nusayrî geleneğini diğer tüm fırkalardan ayıran en temel itikadî özellik, "Ma'nâ-İsim-Bâb" öğretisidir. İtikadî tartışmaların tamamı bu öğreti etrafında şekillenmektedir. Gelenek açısından, "Ma'nâ-İsim-Bâb", hakikati içeren ve yalnızca ilimde derinleşebilenlerin erişebileceği bir sır olarak kabul edilmektedir. Herkesle paylaşılmayan bu sır, yazılı metinlerde büyük bir özenle korunmuş ve sırrı henüz almamış bireylerle paylaşılmamıştır. Sır, Nusayrî olmanın en temel şartı olarak kabul

98 Nisa, 4/22.

99 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/58; Boşanma konusunda mezhepsel farklılıklar ile ilgili bk. Sümeyra Yakar - Emine Enise Yakar, "A Critical Comparison Between the Classical Divorce Types of Hanbalî and Ja'farî Schools", *Darulfunun İlahiyat* 31/2 (2020), 276-296.

100 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/58.

101 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/58.

102 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/77.

103 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/78.

104 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/94.

105 Nisa, 4/34.

106 Taberânî, "Kitâbu'l-hâvî fi ilmi'l-fetâvî", 3/50.

edilen mezhebe kabul süreci kapsamında paylaşılmaktadır. Bu makalede ele alınan dinî eğitim aşamaları, sırrın aktarılmasının yanı sıra sırrın mezhep içinde muhafazasının ne denli önemli olduğunu vurgulayan bir nitelik taşımaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 123K109 Numaralı proje ile desteklenmiştir. Projeye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK'a teşekkürlerimizi sunarız.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: This study was supported by Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) under the Grant Number 123K109. The author thanks to TUBITAK for their support.

KAYNAKÇA

- "Düstur". *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Kitâbu'l-Aleviyyîn el-Mukaddesîn*. Thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî. 9/12-28. Lübnan: Dâr li'eclî'l-Marife, 2008.
- "Fıkhü'l-Kâmer". *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Kitâbu'l-Aleviyyîn el-Mukaddesîn*. Thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî. 9/29-43. Lübnan: Dâr li'eclî'l-Marife, 2008.
- "Kitâbu'l-Meşyeha". *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Kitâbu'l-Aleviyyîn el-Mukaddesîn*. Thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî. 9/141-230. Lübnan: Dâr li'eclî'l-Marife, 2006.
- "Kitâbu'l-tâati metâ tegûmu's-sâat". *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Kitâbu'l-Aleviyyîn el-Mukaddesîn*. Thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî. 9/361-424. Lübnan: Dâr li'eclî'l-Marife, 2008.
- "Kitâbu'l-Yûnan". *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Kitâbu'l-Aleviyyîn el-Mukaddesîn*. Thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî. 9/231-358. Lübnan: Dâr li'eclî'l-Marife, 2008.
- Adanî, Süleymân. *Kitâbü'l-bakûrû's-Sülaymâniyye fî keşfi esrârî'd-diyâneti'n-Nusayrîyye*. Kahire: y.y., 1990.
- Avcu, Ali. *İslam'ın İlk Marjinalleri: Gulat-i Şîa*. Ankara: Fecr, 2020.
- Bağhoğlu, Ahmet. *Nusayrîliğin Teşekkül Süreci, İnanç ve Ritüelleri*. Ankara: Ankara Okulu, 2024.
- Bozan, Metin. "Şîî Literatürde Hz. Ali". *Şarkiyat* 5 (2011), 4-18.
- Bulut, Halil İbrahim. "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik". *Ortadoğu Yıllığı* (2011), 578-614.
- Dalkılıç, Mehmet. "Nusayriyah: An Esoteric Living Religious Sect in the Secular Milieu of Turkish Republic". *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 17 (2012), 62-64.
- Dalkıran, Sayın. "Tarih-i Cevdet'te İslam Mezhepleri II: Dürzîlik ve Nusayrîlik". *AÜ Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 21 (2003), 201-217.
- El-Bedevî, Abdurrahman. *Mezâhibü'l-İslamiyyîn*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1997.
- El-Cu'fî, Mufaddal b. Ömer. "Kitâbu's-sırât". *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: el-Mecmû'atü'l-Mufaddaliyye*. Thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî. 6/95-166. Lübnan: Dâr li'eclî'l-Marife, 2006.
- El-Eş'arî, Ebû'l-Hasan Ali. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve'htilâfû'l-musallîn*. Beyrut: y.y., 1980.
- Eş-Şerif, Münir. *el-Müslimûn el-Aleviyyûn: Men hüm ve eyne hüm*. Beyrut: Müessesetü'l-Belâğa 1994.
- Erdoğdu Başaran, Reyhan. "Nidâ'dan Takiyye'ye: Nusayrî-Alevî İncasında Nidâ ve Takiyye Uygulaması". *Eskiye* 46 (2022), 53-71. <https://doi.org/10.37697/eskiye.1029112>.
- Erdoğdu Başaran, Reyhan. "Er-Risâletü'l-Numâniyye Eseri Doğrultusunda Nusayrî-Alevî İncasında Tevhîd İlkesinin İzahı". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 14/2 (2021), 948-969. 10.18403/emakalat.1023074
- Erdoğdu Başaran, Reyhan. *Nusayrîlik, İshakîlik, Alevîlik: Tarih, Literatür ve İnanç*. Ankara: Eskiye, 2023. <https://doi.org/10.59402/EE005202417>
- Güngör, Özcan. "Değişim ile Takiye Arası Nusayrîler/Arap Aleviler". *İnsan ve Toplum* 5/9 (2015), 80. <https://doi.org/10.12658/human.society.5.9.M011>
- Hakyemez, Cemil. "Şîî Takiyye İncasının Teşekkülü". *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/6 (2004), 129-146.
- Harîrî, Ebû Mûsâ – Tartusî, Şeyh Mûsâ. "et-Ta'limü'd-dînî". *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Kitâbu'l-Aleviyyîn el-Mukaddesîn*. 9/9-11. Lübnan: Dâr li'eclî'l-Marife, 2008.
- Harîrî, Ebû Mûsâ – Tartusî, Şeyh Mûsâ. "Takdîm". *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Kitâbu'l-Aleviyyîn el-Mukaddesîn*. 9/5-7. Lübnan: Dâr li'eclî'l-Marife, 2008.
- Hasan, Ahmed Ali – Hasan, Hamid. *El-Müslimûn el-Aleviyyûn fî'l-Lübnan*. 1. Baskı. y.y., 1989.
- Havaş, Muhammed. *An Aleviyyîn ve Devletihim el-Müstakille*. Kazablanka: Darü'l-Beydâ, 1997.
- Hayyir, Abdurrahman. *Yakzatü'l-Müslimîn el-Aleviyyîn*. Thk. Hanî el-Hayyir. Şam: Kütüb Zatü Fâide, 1996.
- Hayyûn, Raşid. *En-Nusayrîyyetü'l-Aleviyyetü bi's Suriye: es-Siyasetü Tesadiru'l-Taife*. Dâr Medârik lil-Nash, 2012.
- Keser, İnan. *Nusayrî Alevîlik: Tarih İnanç ve Kimlik*. Adana: Karahan Kitabevi, 2016.

- Krieger, B.T. "Marriage, Birth, and batîni ta'wîl: A Study of Nusayrî Initiation Based on the Kitâb al-Hâwî fî 'ilm al-fatâwî of Abû Sa'id Maymûn al-Taḥarânî". *Arabic* 58 (2011), 53-75.
- Lyde, Samuel. *The Asian Myster, Illustrated in the History, religion and present state of the Ansaireeh or Nusariris of Syria*. Longman, Green, and Roberts, 1860.
- Meşkur, M. Cevad, – Isfahanî, H. Ğ. "Suriye'de Alevîler (Nusayrîler)". Çev. Şahin Ahmetoğlu. *Turkish Journal of Shiite Studies* 1/2 (2019), 358-364.
- Osman, Haşim. *el-Alevîyyûn beyne'l-Ustura ve'l-Hakîka*. Beyrut: y.y., 1985.
- Paoli, Bruno. "Histoire et religion des alaouites de Syrie". *Minorités en Islam, islam en minorité*. Ed. Auteurs Divers. Paris: IISMM, 2021.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet. *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018.
- Sertkaya, Yasin. *Nusayrîlikte Mezhebe Kabul Töreninin Tarihi ve Sosyolojik Tahlili*. Uşak: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Shannak, Omar A. M. *Nusayrîliğin Alt Kolları*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Sonay, Ahmet. "Çağdaş Nusayrî Âlimlerden Abdurrahmân el-Hayyir: Hayatı, Eserleri ve Görüşleri". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 4/1 (2021), 154-172.
- Süveyrî, Emir Ali bin Mansur. "Nûr Risalesi". *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: El-Münazarat ve'l-rudud*. Thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî. 12/285-335. Lübnan: Dâr li'ecli'l-Marife, 2014.
- Şehristânî, Muhammed b. Abdülkerîm. *el-Milel ve'n-nihal*. Ed. Emir Ali Mehna-Ali Hasan Faur. 1-2 Ciltler. Beyrut: Daru'l-Marife, 1993.
- Şenzybek, Aytekin. *Nusayrîlik, Teşekkül Süreci ve Öğretileri*. Konya: Palet Yayınları, 2023.
- Şirazî, Hasan b. Hamza. "Şerhu Kitâbi't-Tenbîh". *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Şerhü Kitâbi't-Tenbîh*. Thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî. 10. Lübnan: Dâr li'ecli'l-Marife, 2014.
- Taberânî, Meymûn b. Kasım. "Kitâbu'l-hâvî fî ilmi'l-fetâvî". *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Resâilü'l-hikme'l-Alevîyye*. Thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî, 3/45-116. Lübnan: Dâr li'ecli'l-Marife, 2006.
- Tartusî, Şeyh Mûsâ, "Takdîm". *Silsiletü't-Turasi'l-Alevî: Resâilü'l-hikme'l-Alevîyye*. Thk. Ebû Mûsâ el-Harîrî – Şeyh Mûsâ et-Tartusî. 1/5-21. Lübnan: Dâr li'ecli'l-Marife, 2006.
- Tendler, Bella. *Concealment and Revelation: A Study of Secrecy And Initiation among the Nusayrî-'Alawîs of Syria*. New Jersey: The Faculty of Princeton University, Doctor of Philosophy, 2012.
- Türk, Hüseyin. *Nusayrîlik İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013.
- Yakar, Sumeyra, – Yakar, Emine Enise. "A Critical Comparison Between the Classical Divorce Types of Ḥanbalî and Ja'farî Schools". *Darulfunun İlahiyat* 31/2 (2020), 275-98.
- Yaşar, Hakime Reyhan. "'Aqd Al-Nikâh: Explaining the Nexus Between Marriage and Contract in Islamic Law". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 63/1 (2022), 157-84.
- Yıldız, Harun. "Nusayrîler/Arap Alevîleri'nde Amcalık Kurumu". *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 8/15 (2018) 1-12.
- Yoldaş, Mehmet Hanifi – Kubat, Mehmet. "Çağdaş Nusayrî Şeyhlerinin Eserlerinde Tanrı Tasavvuru ve Hz. Ali Algısı". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2024), 1-24.

EXTENDED SUMMARY

Nusayrîsm is one of the important representatives of the Shi'ite Ghulat tradition. In the Nusayrî tradition, the acquisition of bātini [esoteric] knowledge and sectarian practices occurs within the scope of the Religious Education (التعليم الديني) process. In classical Nusayrî texts, the procedure of initiation and accepting a disciple into the sect is narrated in detail. The initiation process is the only way to learn the bātini knowledge. It takes a methodical, scheduled educational procedure with predetermined periods to become a Nusayrî—that is, to receive and embrace the (sır) secret. After completing all the training phases, the person is recognized as a Nusayrî believer and is permitted to attend assemblies where bātini knowledge is discussed. "He comes back after nine months to give the Dustur to his lord. The disciple is now like a wife subservient to her husband. He cannot leave his shaykh. Separation from the shaykh, however, is possible through a sharia divorce and nullification of the religious agreement. But there is a religious iddat [three months] that is similar to a lady who has been divorced. After this period is over, he can seek knowledge from another sheikh." Entry into the Nusayrî faith is characterized metaphorically as a marriage contract, as may be seen in the above expression. The sheikh makes a contract with the disciple, initiating the process through which the "Ayn-Mim-Sin" secret will be passed on to them. The phases of devotion to a shaykh and acceptance into the sect are considered in relation to the Islamic regulations concerning the marriage contract, pregnancy, lactation, divorce, iddat, mut'a marriage, concubinage, and adultery. The work of Maymun b. Qasim el-Tabarani named *Kitab al-Havi fi Ilm al-Fatāwī* is the most significant and comprehensive reference source on the process of religious education. Another work that provides detailed information about the stages of initiation into the sect is *Kitab al-Mashyakha*. The section titled *al-Ta'lim al-Dīnī* in the ninth volume of the *Silsilat al-Turath al-Alawi* series, published under the heading *Kitab al-Alawiyin al-Muqaddasin*, also provides a detailed account of the stages of the Nusayrî educational process. The process of religious education and the stages of initiation into the Nusayrî sect will be examined, keeping in mind the details found in the previously stated treatise.

The process of initiation into the sect and the rules applied during this process are significant as they demonstrate the highly sensitive manner in which bātini esoteric knowledge is preserved. Esoteric knowledge are never disclosed to individuals outside the Nusayrî tradition. These teachings are transmitted exclusively within the framework of religious education to male youths who have reached the age of maturity, have been admitted into the educational process, and are deemed trustworthy in not sharing the knowledge with others. In the initial stage, known as *shurb al-sar* (شرب السار), certain teachings specific to the sect are imparted to the disciple, accompanied by the recitation of special prayers. This phase, conceptualized as the initial stage of acquaintance between the disciple and the sheikh. The main stage of the initiation referred to as *ta'liq* (التعليق), which involves the transmission of the secret of Ayn-Mim-Sin, the *Dustur*, and practices unique to the sect, the duration is set at either seven or nine months, depending on the disciple's age. At the end of the nine-month period, the disciple participates in a ceremony known as *Sama'* (سماع), during which the disciple swears an oath not to disclose the secret of Ayn-Mim-Sin. This marks an elevation in the disciple's rank. Compared metaphorically to a young child nurtured and raised by their mother, the disciple transitions to the next phase, known as *tafakkuh* (التفقه), which lasts two years. During this period, they receive detailed instruction in esoteric knowledge from their sheikh. The final stage in the training is called "Fikh al-Kāmar" is only required by the Kilazī Nusayrîs. This stage is a mandatory requirement for all Kilazī Nusayrî men who have attained the age of forty. Unlike the Haydaris, the Kilazīs maintain the theological position that, following the occultation of the Twelfth Imam, Ma'na—that is, God—has instead manifested in the Moon. The Fiqh al-Qamar phase, which embodies this belief and is transmitted as one of the sect's secrets, constitutes the final stage of religious education within the Kilazī tradition.